

KİTAP OKURU BİR TOPLUM MUYUZ-1? Prof. Dr. İbrahim ORTAŞ, Çukurova Üniversitesi. iortas@cu.edu.tr

Kütüphanecilik Haftasında Kitap Okur Yazar Durumumuz Nedir?

Toplumların gelişmişlik düzeyi bir çok ölçüte bağlı olarak değerlendirilmektedir. Toplam nüfus başına karşılaştırma yapıldığı zaman İngiltere, Almanya ve Türkiye nüfus olarak birbirlerine yakın sayılır. Ancak söz konusu ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, insani kalkınmışlık ölçütleri endeksine göre karşılaştırıldığında Türkiye'nin önemli derecede ayrıştığı görülmektedir. Bunlardan bir tanesi de tükettiği kağıt miktarı özelde de okunan kitap sayısıdır. Bu konuda sık sık sorulur, biz kitap okuma yönünden dünyada neredeyiz diye. Veya ne kadar okuyoruz. Ancak mevcut verilere ülkemizin kitap ve kütüphane ile karşılaştırıldığında başta Batı Ülkeleri ile aramızda 10 kat farkın olduğu görülmektedir.

Eski bakanlardan Sayın Zekeriya Temizel 1 Eylül 2006 tarihli köşesinde "Türkiye okuyor mu, okumuyor mu?" Sorusunu rakamlar ile açıklıyor. Kültür bakanlığının Uluslararası Standart Kitap Numarası (ISBN) sayısına göre 1992-2004 tarihleri arasında toplam 150.601, yılda ortalama 10.750 yeni yayın basılıyor. UNESCO verilerine göre 1999 yılında, İngiltere'de 110.965, Almanya'da 78.042, ABD'de 68.175, diğer ülkeler yanında Türkiye'de ise 2.920 (<http://www.uis.unesco.org>).

Türkiye'deki halk kütüphanelerinin sayısı 1.300 civarında. Kütüphaneye kayıtlı üye sayısı 427 bin (sınıırım çoğunluğu öğrenci). Toplam okuyucu sayısı 20.706.526. Türkiye'de 50 bin kişiye bir kütüphane düşerken, Almanya'da 7 bin, İngiltere de 13 bin, Finlandiya da 4 bin, AB ortalaması 7 bin 558.

Sayın Temizel bir diğer ölçüt olan bantrol sayısının okunan kitap sayısını yeterince yansıtmadığını düşünerek güvenli olmadığını belirterek yine UNESCO ödünç kitap servisinin verileri ile karşılaştırıyor. Ayrıca çok önemli bir göstere olabilecek korsan kitap sayısının mevcut durumda Türkiye'nin okur bir ülke olması için mevcut verilerin dört katı olmasının da mümkün olmayacağını düşünüyor.

Tablo 1999 yılı verileri (<http://www.uis.unesco.org/TEMPLATE/html/Exceltables/culture/Book.xls>) den derlenmiştir.

Ülkeler	Nüfus Milyon	Kütüphane Sayısı	Ödünç Alınan Kitap	Basılan Kitap sayısı (1999)	Kitap Sayısı (Milyon)
İngiltere	65	21.849	460.010.000	110.965	121.000
Almanya	72	12.134	325.555.424	78.042	
Romanya	12	3.246	36.841	7.874	
İtalya	59	10,127?	257.961.734	32,365	
Slovenya	2	60	18.600.000	3.450	7.800
Avusturya	12	2.153	17.260.000	9.854	12.320
Türkiye	76	1.292	4.052.868	2.920	12.000

Türkiye'de Okuma Alışkanlığı Düzeyimiz Nedir?

4 Şubat tarihli Cumhuriyet gazetesinde "Kitap Okuma Tutkusu" adlı yazı İ.Gürşen Kafkas tarafından kaleme alınmış önemli bir yazı. Yazı özellikle "bitkisel belleğimizin tapınağı olan kütüphaneler" ile kitap okuma kütüphanelere verilen önemi işlemektedir. Bilincimizin gelişmesini, kültürel alt yapımızın zenginleşmesi ve sanatsal bakış zenginliğimizi kavratılmasında önemli rolü olan kitap "genç kuşağı yönlendiren ve geleceğe hazırlayan önemli bir seçenektir" diyor Kafkas.

Kafkas'ın belirttiğine göre girmeye çalıştığımız AB ülkelerinde 7.500 kişiye bir kütüphane düşerken bizde 51 bin kişiye bir kütüphane düşüyor. Pekala buna rağmen okuyor muyuz? Japonların bir karşılaştırmasına göre kişi başına yılda 4 kitaptan az ise okunmuyor, 4-10 az okunuyor, 10-20 okunuyor, 20 kitabın üzerinde kitap okuyan bir kişi çok okuyor sınıfına alınmaktadır. Deniz Kavukçuoğlu 29 Ekim 2006 tarihli Pano köşesinde Japonya'da

bir yılda 4 milyar 200 milyon kitap basılırken, Türkiye’de ise 23 milyon 500 bin kitap basılarak nerdeyse Japonya’da bir günde basılan kitap sayısı kadar kitap bizde bir yılda basılan kitap sayısına eşittir. Kalkınmış ülkelerde kişi başına 7-8 kitap düşerken, Türkiye’de kitaptan söz edilememektedir. İstatistikler Türkiye’de her yüz kişiden 4-5’i kitap okuyor. Yine Japonya’da bir kişi yılda 25 kitap okurken, bizde 6 kişi yılda bir kitap okuyormuş. Kitap okuma sayısı kütüphane sayısı kütüphane sayısı ile karşılaştırıldığı zaman çok çok gerilerde olduğumuz ortaya çıkmaktadır. Ovidus “gençliği kitapla beslemeyen ulusların sonu acıdır” diyor.

Ülkemizdeki okuma oranı ile ilgili bir diğer açıklama Tınaz Titiz tarafından verildi, toplumun düzenli kitap okuma oranı %0.1, kitap toplum yaşamında 235 sırada, toplumun %75’i kitap okumuyor, % 40 hiç kütüphaneye gitmemiş. Kütüphaneye gidenlerin önemli bir kısmı da okul kitabı veya ders kitabı için gitmiştir.

Pekala bu denli önemli etkisi olan ve insanın zenginliği olan kitap okuma alışkanlığı neden oluşmuyor. Nedeni yalnızca kitapların pahalı olması mı? Yoksa popüler kültür olarak topluma benimsetilen kültürsüzlük mü aşılacaktır? Kafkas’ın belirttiğine göre İTO’nun araştırmasına göre ülkemizde halkın satın alma sıralamasında kitap satın alma 116 sırada geliyor.

Kitap Süs Eşyası Değil

Önemli bir konuda yine sayın Temizel’in belirttiği satılan kitapların tamamının okunmadığı gerçeğidir. Maalesef bizim gibi duygusal ve gösterişe meraklı toplumların okumaktan çok vitrine önem verdiği hepimizin kabulüdür. Evinde misafire gösterilecek kitapları olduğunu, raflarda hiç açılmamış bir iki moda kitabın bulundurulması, makam odalarında bir iki ansiklopedi ve kitap bulundurmak son yıllarda moda olmaya başladı.

Sorun Salt Kitap Sayısında Değil, Okuyucu da Yetersiz

Kütüphanelerimizin yetersizliği yanından kütüphaneden yararlanma oranı da gelişmiş batı ülkelerine göre de çok yetersiz. Aynı zamanda kütüphanelerimizdeki kitap sayısı da çok yetersiz. Fransa’daki halk kütüphanelerinde 144 milyon derleme eser mevcut iken Türkiye’de 12 milyon kitabın bulunması aradaki farkın de ne denli önemli olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

Türkiye’de 15 yaşının üzerinde okuma kapasitesine sahip yaklaşık 52 milyon insan olduğu ve her biri bir kitap okusa 52 milyon kitap eder ki bu doğal olarak büyük bir rakam. Ancak satılan toplam kitabına bakıldığında okuyucu sayısı ile kitap arasındaki orana bakıldığında, sınırlı sayıda kişinin kitap okuduğu anlaşılıyor. Tabii dergi ve gazetelerin okurluğunu tam olarak bilmiyoruz. 1 milyon civarında gazetenin satıldığı ve çoğunun da spor ve magazin kısmının gözden geçirildiği sık sık belirtiliyor. İnternet üzerinde gazete okur yazarlığının da halen yaygın olamadığı bazı makalelerin okunuş sayısından çıkarabiliyoruz. İnternet’in okuma düzeyini düşürdüğü biliniyor ancak yinede gelişmiş ülkelerdeki İnternet kullanıcıları ile kıyaslandığında ülkemiz halen OECD ülkeleri arasında gerilerde bulunuyor.

Gazete haberine göre GFK Panel Araştırma şirketince bir çok ilimizde yapılan bir araştırmada 15-24 yaş arasındaki gençlerle her altı ayda bir yapılan bir değerlendirmede gençlerin okumadığı ortaya çıkmaktadır. Gençlerin yüzde 61’i son okuduğu dergiyi, yüzde ellisi son okuduğu kitabı hatırlamıyor. Aynı araştırma süreli yayınların okuma oranının daha düşük olduğunu ortaya koyuyor.

Üniversiteliler Okuyor mu?

Bu konuda yapılan bir araştırma üniversitelilerin okumadığını gösteriyor. Prof. Dr. Çağatay Özdemir’in "Türkiye’de Öğretim Elemanları" çalışmasında üniversitelerin %16’sı hiç kitap okumuyor, %72’si 1-2 kitap okuyor, %11’ 3-5 kitap, % 1.4’de beş kitaptan fazla okumaktadır. Dünya iyi kitap okuru olarak sayılmak için yılda minimum 10-20 kitap arasında okuyor olmuş olmak gerekiyor. Bu durum öğretim üyelerinin çok az okuduğu ortaya

çıkılmaktadır. Yapılan bazı anket çalışmaları, çoğu üniversiteli gündüz zamanının önemli bir kısmını İnternet üzerinden gazete okuyarak geçirdiği veya diğer konu dışı alanlarda gezindiği ön plana çıkıyor. Sık sık aldığım duyumlarda özellikle dinlenme saatlerinde veya çay saatlerinde toplumun konuşmalarından verdikleri örneklerde zamanlarını nerde harcadıkları görülmektedir. Maalesef bu konuda şahsıma söyleyeyim ki biraz cahiliz, bir çok konuda çok zengin olmadığı argo deyimini ile “Fransız kalıyoruz”. Gazeteci yazar Özdemir İnce “üniversite hocaları okuduklarını papağan gibi tekrarlıyorlar”. Her gün kullandıkları “Jakoben”in ne anlama geldiğini dahi bilmiyorlar” diyor.

Kitap okuma ile ilgili olarak Sayın Deniz Kavukçuoğlu Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesine dayanarak verdiği bilgide “1965 yılından bu yana yükseköğretim görenlerin oranı 14 kat artmış ancak yüksek öğretim görmüşlerin 1965 yılındaki mezunlardan daha az kitap okuduğunu belirtiyor. Sayın Kavukçuoğlu “Türkiye’yi hepimizin bildiği gibi kitap okuma özürü nisaların yaşadığı ülke “ olarak tanımlıyor.

Son yıllarda artan davetler, şaşaalı partiler ve ziyaretler okumanın belini kıran diğer bir olgudur. Bugün maalesef ülkemizde değer okumak, bilgi sahibi olmak değil, kendini büyük sananların gölgesinden geçinmektir. Okuyup araştırmak, geç vakitlere kadar kafa patlatmak yerine, birilerinin koltuğunun altına girmek, birilerinin kendileri için okuduklarını anlatması daha kolay geliyor çoğu insana. Maalesef Montesquieu’nun belirttiği gibi “Bir ülkede dalkavukluğun getirisi, dürüstlüğün getirisinden fazla ise” o ülke batır ifadesindeki gibi bugün yaşamın bir çok alanında dalkavukluğun getirisinden daha yüksek olduğu için bilim ve bilgi ne yazık ki para etmiyor.

Üniversiteliler olarak omuzlarımızdaki yük çok büyük. Bu toplumun ileriye taşınmasında bizlere düşen görev okuma alışkanlığını yaygınlaştırmak için örnek olmaktır. Halkın arasına karışmak, onların yanında okumak ve teşvik etmektir. Sırça köşklerimizde elde ettiğimiz unvanların arkasında durmak değildir. Bu ülkeyi eğitecek olan ve ileriye taşıyacak olan bilim ve bilgidir. Başka da sihirli değnek yok. Bunu da sağlayacak olan güç biziz!

Siyasetçi Okuyor mu?

Ancak ülkemizde okuma yazma konusunda Mustafa Kemal’in iyi bir okur olduğu ve okuduğu kitapların sayfa kenarlarına notlar düştüğünü görüyoruz. Kütüphanesinde yaklaşık 4 bin kitabı olduğu görülüyor. Ağırlıklı olarak tarih, dil ve felsefe konularında kitap okuduğu görülmektedir. Hatta geometri kitabı yazacak kadar da bilim diliyle de ilgilenmiştir.

Atatürk büyük taarruz öncesi bir tarafta savaş planları yaparken diğer tarafta geceleri kitap okuduğu ortaya çıkıyor. Savaş alanında Çalığışu okuduğu ve çok etkilendiğini ve arkadaşlarına da okumasını önerdiği bilinmektedir. Yaşamının tamamı dolu ve yoğun olan Atatürk’ün 57 yıllık yaşamında çoğu işaretlenmiş ve not alınmış 4 bin kitap okuduğu arşivler ile tespit edilmiştir. Kitaplara verdiği önemi şu sözlerle dile getiriyor Atatürk: "Çocukluğumda elime geçen iki kuruştan birini kitaplara vermeseydim işlerin hiçbirini yapamazdım." Bunu da “Cumhuriyetin temeli kültürdür” ifadesi ile okula, okumaya ve kültüre verdiği önemi ortaya koymaktadır. Siyasiler ile pek tanışmıyorum. Genel kültür düzeyi yüksek şahsiyetlerin zaman zaman konuşmalarında ve verdikleri söylemlerde çok okudukları anlaşılıyor. Ancak söylenen ve basına yansıyan demeçlerden anladığım kadarı ile genelin çok okumadığı anlaşılıyor. Bir insanın bilgi ve görüşü yaşam biçimi ile yansıtılır. Konuşmalar beyindeki bilgiyi yansıtır.

Üniversite Kütüphaneleri Güçlendirilmelidir

Üniversiteler sorumlulukları gereği yeni bilgi üretimini gerçekleştirmek ve bunu aktarmak zorundadırlar. Üretilen bilginin başta eğittikleri öğrencileri olmak üzere geniş kitlelere ulaştırılması için yayın yapmaları ve yaymaları en önemli ev ödevlerinin başında gelmelidir.

Bilgi çağının yine gereği olarak bilginin her ortamda iletişim kolaylığı sağlamaması nedeniyle kütüphanelerin son yıllarda daha az ilgi gördüğü anlaşılmaktadır. Ancak artan bilgi kullanım yoğunluğu kütüphanelerin önemini artırması gerektiği düşüncesi de oluşmaktadır. Çağımızın bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılmasında bu bakımdan kütüphanelerin önemli bir fonksiyonu bulunmaktadır. Bunun bilincinde olan gelişmiş ülkeler kütüphanelere ayrı bir önem vermişlerdir. Başta üniversite kütüphaneleri üniversite bütçelerinin önemli bir dilimini oluşturmaktadırlar. Kütüphane ve dokümantasyon merkezlerinin varlık gerekçesi, okuyucuya ve araştırmacıya bilgi kaynağı ve bilgiye iletişim olanağı sağlamaktır. Üniversite kütüphaneleri temel özelliği araştırmacıya dokümantasyon sağlamasıdır. Kütüphanenin sağladığı yoğun bilgi ile okuyucunun başarısı arasında sıkı ilişki olduğu bilinmektedir.

Üniversite kütüphanelerinin kitap sayısı, süreli yayın sayısı ve diğer olanakları bakımından gelişmiş batı üniversiteleri ile kıyaslanamayacak düzeyde düşük sayılara sahiptir. Batıda istenilen bir çok kaynak anında okuyucuya ulaştırıldığı için üniversitelerin zamanlarının önemli bir kısmı kütüphanede geçerken, bizde hayatında kütüphaneye uğramamış hocaların olduğunu kütüphane kayıtlarından anlıyoruz. Tüm **dünyada başarılı bir üniversite ancak kullanıcı dostu bir kütüphanecilik hizmetinin veriliyor olmasına** bağlıdır. Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin bir kısmı halen araştırma kütüphanesi niteliğini kazanmaktan çok uzak olduğu bilinmektedir. Türkiye'de üniversitelerdeki öğretimin kalitesini geliştirmek için kütüphanelerin koleksiyonlarını ve verilen kütüphanecilik hizmetlerinin kalitesini geliştirmek gerekmektedir. Bunun için de uzman kadrolara gereksinme vardır.

Üniversitelerin Olmasa Olmazı Kütüphanelerdir

Gelişmiş bir üniversitenin en büyük göstergesi kütüphanesinin araştırmacıya sağladığı hizmet ile ölçülmektedir. Basılan her türlü materyali satın alabilme ve araştırmacıya sunabilme kolaylığı için ciddi bir bütçenin ayrılması gerekir. Hizmetin çok pahalı olması nedeniyle bir çok üniversite kütüphaneye yatırım yapmayı pek gönlünde geçirememektedir. Ancak kütüphanenin araştırma fonu kadar para ayrılarak her türlü materyale ulaşılması sağlanmalıdır. Doğal olarak İnternet ortamında bazı yazılımlara erişim imkanının artması büyük kolaylık sağlamıştır. Ancak yinede kitap, dergiye diğer dokümanların doğrudan sağlanması ayrı bir önem taşımaktadır. Dolayısıyla üniversitelerin kütüphanecilik hizmetlerine ayrı bir önem vermesi gerektiğini düşünüyorum

Kütüphanecilik Eğitimi Popüler Bir Meslektir.

Dünyada gelişmiş ülkelerde kütüphanecilik eğitimi popüler bir alan oluşturmaktadır. Ülkemizin kütüphanecilik eğitiminin (Bilgim dahilinde yalnızca Ankara ve Hacettepe Üniversiteleri) sınırlı, kütüphaneci sayısı ve kütüphanede çalışanların oranının da düşük olduğu görülmektedir.